

Формування системи регіональної безпеки на Південному Кавказі (кін.ХХ-поч.ХХІ ст.)

Досліджується політика Росії, США, Туреччини та Ірану з питань врегулювання конфліктних ситуацій у даному регіоні, аналізуються ініціативи міжнародних організацій щодо пошуку забезпечення стабільності Південного Кавказу.

Ключові слова: конфлікти, Південний Кавказ, геополітика, зона інтересів, взаємини, стратегічна безпека, економічна безпека.

Регіон Південного Кавказу в наші дні залишається одним з найнебезпечніших регіонів пострадянського простору. Тут зберігаються можливості виникнення нових політичних і військових конфліктів. Погрози і ризики безпеки Південного Кавказу особливо збільшуються в процесі гострої боротьби за володіння його природними ресурсами, тому цей неспокійний район півдня СНД знов перетворюється на об'єкт багатобічного суперництва. У цьому суперництві поряд з Росією, західноєвропейськими державами і такими новими учасниками, як США, Японія і Китай, безпосередньо зв'язані старі - Туреччина і Іран. Їх суперництво розвертається на тлі зміцнення самостійності нових незалежних держав Південного Кавказу. У цьому складному в національному відношенні регіоні йде процес формування національних держав, що знаходяться в пошуку альтернативних зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних орієнтирів.

Розробкою теоретичних проблем регіону займалися такі іноземні вчені, як Е. Іссерман, Е. Маркузен, Б. Хеттне [1-3]. У Росії становлення регіональних досліджень пов'язано з іменами Е.Б. Алаєва, Ю.М. Гладкого, А.І. Чістобаєва, Ю.Д. Дмитрівського, В.А. Колосова та інших авторів[4-6].

Детальніше вивчення регіональних геополітичних процесів на Південному Кавказі проведено в роботах російських учених Д.Б. Мальшевой, В.Н. Панина, Г.Р. Петросяна, С.А. Проскурина, Л.Л. Хоперской, Багірова Э. М. та ін. [7-12].

У роботі відомого російського політолога К.С. Гаджиева "Геополитика Кавказа"[13]зроблено спробу комплексного дослідження важливих геополітичних проблем сучасності: становлення незалежних держав Південного Кавказу і стратегії зовнішньої політики Росії на пострадянському просторі, національна безпека Росії та її стосунки з країнами регіону і сусідніми з ним країнами(Іраном, Туреччиною).

Крім того, великим внеском у вивчення проблеми регіональної безпеки на Південному Кавказі стала монографія азербайджанського дослідника Э.Н. Наджафова «Южный Кавказ: тернистый путь к безопасности»[14].

Метою даної статті є визначення місця регіону в системі зовнішньополітичних орієнтирів Росії, США, Туреччини та Ірану, виокремлення ролі даних держав у процесі розв'язання конфліктних ситуацій і формуванні системи регіональної безпеки на Південному Кавказі. Також спробуємо проаналізувати характер традиційних і нових погроз щодо безпеки держав Південного Кавказу і всього регіону, продемонструвати роль і значення європейських структур по забезпеченню миру на цьому просторі.

Ідея створення в регіоні структури, яка змогла б забезпечити мир і безпеку народам а також їх сусідам, що проживають тут, має давню історію. Ще в 1917 р. один з лідерів грузинських меншовиків І.Г.Церетелі розглядав Кавказ як єдиний економічний та історичний комплекс і пропонував вирішувати проблему безпеки регіону шляхом утворення Кавказької республіки («Кавказькій Швейцарії»), куди всі народи, що проживають тут, увійшли б на правах кантонів [12,с.6].

Концепцію «мирного Кавказу» було реанімовано після розпаду СРСР - у період загострення в регіоні міжетнічних і територіальних конфліктів, але особливо під впливом першої чеченської війни (1994-1996 рр.). Тоді вона активно популяризувалася президентом Грузії Е. Шеварднадзе, який підписав на початку 1996 р. разом з президентом Азербайджану Г. Алієвим Пакт «Мирний Кавказ». Росія, прагнучи перехопити ініціативу, під час зустрічі 3 червня 1996 р. в Кисловодську глав південнокавказьких держав та керівників регіонів Північного Кавказу підтримала пропозицію чеченської делегації щодо створення на Кавказі постійно діючого органу з безпеки і співробітництва і надання такому кавказькому аналогу ОБСЄ міжнародного статусу.

Однак, усім цим планам не судилося реалізуватися. Більше того, до цього моменту всі спроби нормалізувати ситуацію на Кавказі шляхом досягнення домовленості щодо принципів мирного співіснування в регіоні, мали чітко виражений ідеологізований характер, та й сама ідея регіональної безпеки була вигідна основним учасникам геополітичних баталій, які розгорнулися в регіоні, - Росії, США, країнам Євросоюзу, Туреччині та Ірану.

На сучасному етапі ідея формування системи регіональної безпеки на Південному Кавказі знову перебуває в центрі уваги політиків і численних експертів. Така увага до неї пов'язана з зацікавленістю, що постійно зростає по відношенню щодо питання контролю над природними енергоресурсами регіону, в першу чергу нафтогазовими, з боку світових економічних центрів. Також це стикається з проблемою забезпечення безпеки

нафтопроводів і транспортних магістралей та з новими реаліями в глобальній «битві за Кавказ».

В 2004 році лунали заклики з боку Німеччини про укладення Міжнародного пакту стабільності на Кавказі. Планувалося, що з метою врегулювання ситуації в районі, за провідної ролі РФ у ньому мали також брати участь ЄС та держави регіону, (Грузія та ін.). Тоді в черговий раз пролунала пропозиція взяти за основу «Пакт стабільності» у Південно-Східній Європі, який дозволив нормалізувати ситуацію на Балканах. Однак на той момент відповідна ініціатива не була реалізована.

На початку 2007 р. Азербайджан, Грузія та Туреччина у Тбіліській декларації виголосили про загальне бачення регіонального співробітництва та запросили сусідні держави приєднатися до зусиль її ініціаторів з метою забезпечення співробітництва в напрямі стабільності та процвітання на Кавказі. Однак і вони залишилися поза увагою.

Після російсько-грузинської війни (серпень 2008 р.), Туреччина, в особі А. Гюля, повернулася до ідеї створення ефективної системи безпеки на Кавказі. Саме тому було проголошено пропозицію про створення Платформи стабільності та співробітництва на Кавказі (ПССК).

Можна стверджувати, що головною метою створення та впровадження ПССК для Туреччини є сприяння якнайшвидшому вирішенню територіальних конфліктів у межах Південного Кавказу (між Вірменією й Туреччиною, між Вірменією та Азербайджаном, а також між Грузією і невизнаними територіальними утвореннями: Південною Осетією та Абхазією). Саме тому Анкара активно намагається прискорити процес узгодження Платформи та її підписання. Однак експерти з цього приводу наголошують на тому, що важливу роль у підписанні цього документа мають відігравати азербайджансько-турецько-вірменські відносини, хоча не варто виключати й позицію Грузії. За допомогою ПССК Туреччина намагається посилити власну роль у процесі створення нової системи безпеки в регіоні. Крім того, Платформа демонструє бажання Туреччини прямувати на зближення з РФ. Це пов'язано з частковою корекцією зовнішньополітичних пріоритетів Анкари у зв'язку з небажанням держав ЄС приймати цю країну до Європейського Союзу (протиля Франції, Німеччини та Австрії). Крім того, Туреччина намагається виступати з власними ініціативами, а не йти у фарватері зовнішньополітичних інтересів США. Хоча останній візит Президента Б. Обама до Туреччини (6–7 квітня 2011р.) свідчить про те, що Вашингтон хоче відновити стратегічне партнерство з Анкарою. Це пов'язано з тим, що під час військових дій у Грузії, а особливо після їх завершення, позиція Туреччини стала змінюватися на користь РФ, а в сучасних умовах США не може допустити створення вісі Туреччина – Російська Федерація.

Можна припустити, що до Платформи стабільності та співробітництва в перспективі може бути також долучений й Іран, який хоча й знаходиться в міжнародній ізоляції, та все ж має зацікавленість щодо участі у безпекових проєктах. Даною обставиною пояснюється швидка реакція Ірану на турецькі ініціативи та відповідні зустрічні пропозиції з боку Тегерана власної ініціативи регіонального проєкту Платформи в форматі 3+3, (три республіки Південного Кавказу, а також Туреччина, Іран та Російська Федерація).

З огляду на енергетичну складову та привабливість даного регіону, Україна також хоче бути задіяною в конструюванні системи регіональної безпеки на Південному Кавказі. Однак побудова простору безпеки має відповідати логіці всіх останніх змін та інтеграційних процесів у цьому регіоні. Україна має стати невід'ємною складовою процесу формування системи енергетичної та регіональної безпеки Південного Кавказу.

Спільні економічні інтереси держав ГУАМ найбільше сконцентровані навколо двох питань - транспортування прикаспійських енергоносіїв та прокладання нових транзитних маршрутів через Кавказький регіон. Відкриття, розробка та прокладання транспортних комунікацій з нафтогазових родовищ в Азербайджані, Туркменістані, Казахстані та Узбекистані перетворюють закавказький причорноморський регіон у надзвичайно привабливий. Ідея Транскавказького транспортного коридору набула сьогодні реального змісту. Водночас регіон Причорномор'я, у тому числі й Закавказзя, має неабияке значення як ринок збуту української продукції.

Зовнішньополітичні інтереси країн Південного Кавказу і України співпадають в таких питаннях, як європейська та євроатлантична інтеграція, взаємна допомога у відстоюванні інтересів перед Москвою, співпраця в енергетичній сфері, зміцнення економічної привабливості Чорноморського регіону і створення сприятливого інвестиційного клімату, а також рішення «заморожених конфліктів». Проте, на Кавказі Україна доки не володіє достатніми ресурсами, щоб проводити у життя свої мирні ініціативи, тому може виявитися заручником інтересів третіх країн.

Бажання щодо створення регіональної системи безпеки демонструють і міжнародні структури, які сприймають Південний Кавказ як єдине економічне, інфраструктурне і військово-політичне ціле. За думкою міжнародного співтовариства, формування системи регіональної безпеки можливе тільки шляхом регіональної співпраці, оскільки співпраця є найефективнішим засобом створення атмосфери взаємної довіри, що, у свою чергу, має першочергове значення для вирішення регіональних проблем.

Слід підкреслити й важливе значення міжнародних гарантій для формування сприятливої атмосфери співпраці в регіоні та поступового створення рівних умов економічного розвитку усіх трьох країн Південного Кавказу - Азербайджану, Грузії і Вірменії, що сприятиме зміцненню

регіональної стабільності і безпеки в цілому. Можливість здійснення взаємовигідної співпраці існує у багатьох сферах, звичайно, за умови наявності політичної волі національних лідерів регіону і ведення прямого та зрозумілого діалогу зі своїми народами.

Джерела і література

1. Isesman A. Lost in Space? On the History, Status, and Future of Regional Science II The Review of Regional Studies. - 1993. Vol.23. - № 1;
2. Markusen A. Regions: Economics and Politics of Territory. - To town, N.J., 1987;
3. Hettne B. Development, Security and Economics I Ed. by Sheila Page. - London, 2000.
4. Глазкий Ю.Н., Чистобаев А.И. Основы региональной политики. - СПб., 1998: Глазкий Ю.Н., Дмитриевский Ю.Д. Очерки социально-экономической географии. Развитие и проблемы. - Л., 1990;
5. Колосов В.А. Геополитика и политическая география. - М., 2002;
7. Малышева Д.Б. Конфликты в развивающемся мире России и СНГ. - М., 1997;
8. Панин В.Н. Политический процесс на Ближнем Востоке: влияние Российской Федерации и США: Дисс.... докт. полит. наук. - Пятигорск, 2004;
9. Петросян Г.Р. Основные направления политики США в Закавказье: Дисс... канд. полит. наук. - М., 2001
10. 1997; Проскурин С.А. Международные отношения и внешнеполитическая деятельность России. - М., 2004;
11. Холевская Л.Л. Современные этнополитические процессы Северо-Кавказского региона: проблемы политического управления: Дисс. В форме науч. докл... д-ра полит. наук. - М. 1997.
12. Багиров Э. М. Приоритеты внешней политики Ирана и проблемы региональной безопасности на Южном Кавказе на рубеже XX-XXI вв: Дисс... канд. истор. наук. - М., 2006
13. Гаджиев КС. Геополитика Кавказа. - М.: Международные отношения, 2003.
14. Наджафов Э.Н. Южный Кавказ: тернистый путь к безопасности. - М.: Научная книга. 2005.
15. <http://www.politika.org.ua/?p=521>

Осмоловская Е.Ю. Формирование системы региональной безопасности на Южном Кавказе (кон. XX – нач. XXI в)

Исследуется политика России, США, Турции и Ирана по вопросам урегулирования конфликтных ситуаций в данном регионе, анализируются инициативы международных организаций по обеспечению стабильности Южного Кавказа.

Ключевые слова: конфликты, Южный Кавказ, геополитика, зона интересов, взаимоотношения, стратегическая безопасность, экономическая безопасность.

Osmolovska O.Y. Forming of the system of regional security in the South Caucasus (the end of XX – the beginning of XXI century).

This article highlights the policy of Russia, Turkey and Iran on the settlement of conflicts in the region, investigates the initiatives of international organizations in ensuring stability of the South Caucasus.

Key words: conflicts, South Caucasus, geopolitics, regional partnership, region of interest, conflicts, relations, strategic security, economic security.

УДК 94 (436) «1945/1955»: 327

Вікторія ПАВЛЮЧЕНКО

Проблема статусу Австрії в системі повоєнних міжнародних відносин оформлення її нейтралітету (1945 – 1955 рр.)

Досліджується проблема умов виникнення та остаточного оформлення нейтралітету як ключового принципу зовнішньої політики Австрії. Акцентується увага на впливі внутрішніх і зовнішньополітичних чинників на цей процес.